

หมากเบ็ง

ทหมากเบ็ง หรือที่เขียนกันอีกอย่างหนึ่งว่า หมากเบ มักจะใช้คู่กันกับ หมากส้ม ซึ่งถือกันว่าเป็นเครื่องสักการะอย่างหนึ่งของล้านนา โดยหมากเบ็งนั้นมีจำนวน 24 ลูก ใช้เป็นเครื่องหมายเชิงสัญลักษณ์แทนปัจจัย 24 ในพระอภิธรรมปิฎก คือคัมภีร์ที่ 7 เรียกว่าปฏิฐาน หรือมหาปฏิฐาน ดังนี้

1. เหตุปัจจัย (ปัจจัย หรือเครื่องสนับสนุน ที่เป็นเหตุ)
2. อารมมณปัจจัย (ปัจจัยที่เป็นอารมณ์)
3. อธิปตปัจจัย (ปัจจัยที่เป็นใหญ่)
4. อนันตรปัจจัย (ปัจจัยที่เป็นของไม่มีอะไรคั่งในระหว่าง)
5. สมันตรปัจจัย (ปัจจัยที่เป็นของกระชั้นชิด)
6. สหชาติปัจจัย (ปัจจัยที่เป็นของเกิดพร้อมกัน)
7. อัญญมัญญปัจจัย (ปัจจัยที่เป็นของอิงอาศัยกันและกัน)
8. นิสสยปัจจัย (ปัจจัยที่เป็นที่อาศัยโดยตรง)
9. อุปนิสสยปัจจัย (ปัจจัยที่เป็นที่อาศัยโดยสืบต่อกันมา)
10. ปุเรชาติปัจจัย (ปัจจัยที่เป็นของเกิดก่อน)
11. ปัจฉาชาติปัจจัย (ปัจจัยที่เป็นของเกิดทีหลัง)
12. อาเสวนปัจจัย (ปัจจัยโดยการส่องเสพ)
13. กัมมปัจจัย (ปัจจัยที่เป็นกรรมคือการกระทำ)
14. วิปากปัจจัย (ปัจจัยที่เป็นผลของกรรม)
15. อาหารปัจจัย (ปัจจัยที่เป็นอาหาร)
16. อินทริยปัจจัย (ปัจจัยที่เป็นอินทริย์)
17. ฌานปัจจัย (ปัจจัยที่เป็นฌาน คือสมาธิที่แน่วแน่)
18. มัคคปัจจัย (ปัจจัยที่เป็นมรรค คือข้อปฏิบัติให้ถึงความดับกิเลสและดับทุกข์)
19. สัมปยุตตปัจจัย (ปัจจัยที่เป็นของประกอบกันคือเกิดพร้อมดับพร้อมกัน)
20. วิปยุตตปัจจัย (ปัจจัยที่เป็นของไม่ประกอบกัน)
21. อตถปัจจัย (ปัจจัยที่เป็นของมีอยู่)
22. นัตถปัจจัย (ปัจจัยที่เป็นของไม่มีอยู่)
23. วิคตปัจจัย (ปัจจัยที่เป็นของไปปราศคือพ้นไปหมดไป)
24. อวิคตปัจจัย (ปัจจัยที่เป็นของไม่ปราศคือไม่พ้นไปไม่หมดไป)

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ มณี พยอมยงค์ กล่าวถึงที่มาของหมากเบ็งจำนวน 24 ลูกนี้ว่า

หมากเบ็ง เป็นต้นเครื่องสักการะที่ทำจากไม้ไผ่มาทำเป็นโครงร่าง ประดับด้วยหมากที่ใช้เลี้ยว จำนวน 24 ผล เรียงกันเป็นสัดส่วนสวยงาม เรียกว่า "หมากเบ็ง" ที่ใช้หมากจำนวน 24 ผล เพราะถือเอาปัจจัย 24 ข้อในอภิธรรมมัตตสังคหะ มาเป็นเครื่องหมายว่า เพราะเหตุปัจจัยทั้ง 24 นี้ จึงทำให้มนุษย์และสัตว์มีความเป็นไปต่าง ๆ นานา

หมากส้ม หมายถึง ต้นที่ทำโครงร่างแล้ว นำเอาหมากใหม่ที่ผ่าหมากเป็นซีกแล้วเสียบด้วยเชือกปอ หรือด้ายเรียงไว้เป็นแถวๆ แล้วนำมา " สุ่ม " หรือครอบลงบนโครงไม้นั้นจนเต็ม เพื่อนำไปมอบให้เจ้านาย หรือผู้ที่ตนเคารพนับถือ

ส่วนศรีเลา เกษพรหม ให้ความเห็นว่า หมากเบ็งที่ใช้ลูกหมากสดมาเสียบไว้ จำนวน 24 ลูกนั้น มีที่มาจากมหาปฏิฐาน 24 ที่เรียกว่าปัจจัย 24 โดยในสมัยโบราณหมากเบ็งและหมากส้ม เป็นเครื่องสักการะบูชาพระพุทธรูปเท่านั้น จึงไม่สมควรที่จะนำเครื่องสักการะดังกล่าว ไปมอบให้แก่คนธรรมดาสามัญ